

В.В.Крижанівський, *завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»*

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна освіта передбачає компетентнісний підхід до навчання, що робить виклик застарілій формі викладення шкільного матеріалу. Передусім, це орієнтація освітнього процесу на досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, хоча і не обмежується ними. Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Однак, перехід на компетентнісні засади поки не належним чином відображено у дидактичному і методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знанневий компонент. У світовому досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, присвоєного особистістю. Компетентність часто тлумачать через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» та ін. Як впливає із зазначеного вище, компетентність – цілісність, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю.

Сучасні учні на пошук потрібної їм інформації витрачають дуже мало часу, застосовуючи при цьому нові технології, що нівелює цінність інформації як такої, однак це повинно спонукати дітей на потребу застосовувати знайдену інформацію на практиці. Компетентнісний підхід до навчання покликаний навчити сучасних учнів уміти застосовувати набуті ними знання, особливо при вирішенні покладених на них проблем чи поставлених перед ними завданнями.

Ще 2011 року в українську освіту було впроваджено компетентнісний підхід до навчання. Однак сучасна педагогіка не була до цього готова, адже до

цього вона була побудована саме на отриманні основних наукових знань, на когнітивному розвитку, що передбачало лише пізнання людиною навколишнього світу та накопичення знань про нього. Але ж на сьогодні інформація накопичується цивілізацією поза людиною і нині не постає проблеми віднайти потрібні матеріали. Час, витрачений шукачем для знаходження потрібної інформації мізерний, затрачений при цьому ресурс у більшості випадків непомітний.

Оскільки освіта розвивається у тісному і безпосередньому зв'язку з новітньою науковою інформацією, вона має перелаштовуватися під сучасні вимоги людства, адже у світі відбувається інформаційна переоцінка. На сьогодні основною задачею освіти є не накопичення учнями інформації та знань, а вміння використовувати та застосовувати їх, особливо на практиці, у своєму житті. Це передбачає розвиток у дітей різних компетентностей. Наприклад, якщо раніше більше часу відводилось на вивчення будови та складу атмосфери, то сьогодні учні повинні знати закономірності основних процесів, які проходять у повітряній оболонці Землі. Дитина повинна зрозуміти, чому саме така кількість кисню є оптимальною для життя, до чого призведе збільшення вмісту у повітрі вуглекислого газу і що трапиться з організмом людини при зміні атмосферного тиску у навколишньому середовищі.

Окрім отримання основних знань з певної теми при вивченні матеріалу дитина повинна уміти застосувати їх на практиці, повинна розуміти, де саме у житті вона може використати свої вміння та навички, і як вони зможуть їй допомогти вирішити поставлені перед нею задачі. Тобто, відбувається розвиток основних компетентностей, які покликані допомогти у майбутньому розуміти саму суть природи, дати змогу вирішити поставлені проблеми та задачі, креативно підійти до їхніх вирішень. Для організації такого аспекту освіти учителі застосовують різного роду практичні завдання, задачі та проблемні питання. Задачі, які спонукають людину застосовувати знайдену чи вивчену

інформацію та отримані знання і навички для вирішення покладених на неї проблем, складають основу **компетентісно орієнтованих завдань**.

Досить широко дану тему описали у своїх працях Вішнікіна Любов Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, та Діброва Іван Олександрович, кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії та екології Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. У них провідною метою сучасного компетентісного навчання географії є підготовка компетентного учня, здатного розв'язувати проблеми різного рівня складності на основі сформованих знань, умінь та науково-ціннісних установок. Одним із основних шляхів запровадження такого навчання виділяється саме застосування компетентісно орієнтованих завдань.

Дана стаття покликана глибше занурити зацікавлених у проблематику створення компетентісно орієнтованих завдань, методику їхньої розробки, використання таких завдань на різних етапах уроку чи в позаурочний час.

Цикл природничо-математичних дисциплін включає в себе багато наук, які займаються вивченням різних аспектів нашої природи. Не останнє місце серед них надається географії – науці, яка вивчає навколишнє середовище, природу, у якій безпосередньо проживає людина. Без знань географії людина не має повної картини світу, не може досконало зрозуміти свого місця на планеті Земля, свого місця у природі. Адже не знаючи де ти живеш, не знаючи яку нішу ти займаєш у світі, не можна сформувати цілісну наукову картину, збагнути свого значення у житті.

Зрозуміти усі закономірності, які проходять у природі, віднайти проблеми сучасного світу, особливо антропогенного впливу на природу дозволяє географічна наука. При вивченні географії діти вчатьшя шукати причини різних природних явищ, намагаються зрозуміти рівень впливу людини на навколишнє середовище, вчатьшя шукати шляхи спільного існування на планеті з іншими

представниками біосфери. Для кращого моніторингу рівня сформованості географічної компетентності в учнів слід застосовувати компетентнісно орієнтовані завдання.

Такі завдання передбачають використання інформації, знань учня, його умінь та навичок. Вони вимагають мобілізації креативного мислення, уміння практичного застосування набутих знань. Вчителю ж на уроці потрібно, насамперед, поставити перед учнями проблему та допомогти їм вирішити її різними шляхами.

Кожна тема з курсу географії може мати ці завдання. Головне віднайти практичне застосування матеріалу, який вивчається. Для побудови компетентнісно орієнтованих завдань можна використати алгоритм їх створення, а саме:

- Спочатку потрібно зрозуміти значення вивчення даної теми для життя учня, вмотивувавши дитину до потреби її засвоєння. Адже сьогодні найголовнішою мотивацією на новому уроці є здивування;
- Потім слід віднайти практичне значення теми, що вивчається, зрозуміти де саме у житті можна використати дані знання;
- На основі практичного значення потрібно сформулювати декілька проблемних питань, які дадуть можливість учням спробувати їх вирішити, застосовуючи лише ті знання, які вони вже мають до вивчення нового матеріалу;
- Потім віднайти додаткову інформацію, яка ще не вивчалась і яка допоможе вирішити поставлене проблемне питання;
- Разом з тим слід віднайти інші шляхи вирішення проблеми, застосовуючи інтеграцію з іншими науками;
- Пройшовши дані етапи можна сформулювати саму суть завдання, яке буде включати в себе і новий матеріал, і цікаві дані, і, найголовніше, практичну складову вивченого матеріалу;

- Створюючи завдання до його формулювання можна додати певну географічну інформацію, яка може зацікавити дитину, або наштовхнути її до правильного вирішення.

Такі компетентнісно орієнтовані завдання можуть бути у вигляді задачі, проблемного питання, життєвої ситуації, практичного завдання чи, навіть, роботи з картою. Найскладнішим серед них усіх виступають задачі, адже географія, у більшості своєму, не точна наука, як от математика чи фізика. Географічних задач небагато і усі вони обов'язково поєднують у собі математичні, фізичні чи хімічні складові. Однак саме задачі розвивають у дитини логічне мислення та математичну компетентність, яка є чи не найголовнішою для майбутнього дорослого.

Створюючи компетентнісно орієнтовані завдання слід пам'ятати, що одні з них повинні опиратись на географічні знання, інші ж – на логічність та креативність вирішення проблеми, однак із застосування географічних знань. Наприклад, відповідь на запитання *Поясніть, чому науковці антарктичних експедицій змінюються щороку саме в лютому місяці?* дитина повинна шукати насамперед серед географічних знань (у південній півкулі в лютому – літо), але в основному воно повинно розбудити у неї логічне осмислення того, що саме влітку найкраще пливати до Антарктиди, а не взимку. Інше ж питання *Майже усі материки Землі мають вулкани, навіть Антарктида. Однак на Австралії їх немає. Поясніть чому?* передбачає в більшості своєму застосування лише географічних знань, розуміння того, що материк повністю лежить в межах тектонічної плити і тут відсутні межі з іншими плитами, де і відбувається вулканізм.

Усі компетентнісно орієнтовані завдання можуть бути використані учителем на будь-якому уроці, від вивчення нового матеріалу до узагальнення. Їх можна застосовувати і в позаурочний час – на гуртках, виховних заходах, вікторинах чи інших конкурсах, при проведенні тижня географії. Такі завдання

повинні бути і у складі олімпіадних завдань різних рівнів, у складі моніторингових досліджень чи завдань державної підсумкової атестації.

При створенні завдань для II та III етапів Всеукраїнської олімпіади з географії 2018/2019 навчального року, що проходили у Черкаській області, були використані саме компетентнісно орієнтовані завдання. Це були задачі, проблемні питання та життєві ситуації:

Задача. В межах міста Умань, що на заході нашої області, на річці Уманка ще у 18 столітті збудовано Осташівський став. Його довжина становить 2,15 км, пересічна ширина 200 м, глибина в середньому становить 3 м, на дні міститься шар мулу товщиною 50 см. Коли Уманка витікає зі ставка, вона має ширину 5 м та глибину 0,5 м, швидкість течії 1 м/с. З метою очистки дна ставка від мулу після перекриття річки вище по течії, міське комунальне господарство повинно вирішити – чекати природному витоку води чи відкачати її потужними насосами потужністю 260 тис.м³ води за добу. Для цього вони повинні врахувати, який спосіб буде швидший, який дешевший, а який менше принесе шкоди природі? *(Задача передбачає: знайдення площі ставка, проблему включення до показника глибини шару мулу, обчислення поперечного перерізу річки, що витікає, з метою подальшого знаходження витрат води, визначення часу на видачування води насосами, проблему віднайдення кращого та дешевого способу)*

Проблемне питання. Як відомо великий і гористий острів Сокотра знаходиться при вході до Аденської затоки. Адміністративно він належить до азійської країни Ємену, яка до 1967 року була британським протекторатом. Однак до африканського континенту відстань удвічі менша і географічно він тяжіє саме до Африки. Як ви гадаєте, чому британці заволоділи ним та приєднали до Ємену, і яке значення він має сьогодні? *(Питання передбачає: розуміння історичності існування колоній, проблему геополітичного становища в регіоні Близького Сходу та існування стратегічно-важливих точок світу)*

Життєва ситуація. Уявіть, що ви заблукали в пустелі Наміб, де переважають південні вітри. У вас немає компаса, навколо самі піски і повний штиль. Як ви можете зорієнтуватись на цій місцевості і знайти правильний шлях в бік Атлантичного океану? *(Ситуація потребує вирішення проблеми шляхом застосування знань виживання та уміння орієнтуватись у просторі, особливо у пустелях, маючи при цьому обмаль інформації)*

Отже, на сучасному етапі розвитку та реформування української освіти педагоги повинні більше уваги приділяти розвитку у дітей креативного мислення, логічного підходу до вирішення поставлених проблем, практичного застосування отриманих нею знань та навичок, розвивати у дітей географічну компетентність, допомогти віднайти своє місце у навколишньому середовищі та зрозуміти необхідність гармонійного існування людини й природи. І саме для розвитку у дітей практичної діяльності на основі географічних знань і покликані компетентнісно орієнтовані завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л. П. Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії / Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63. Budapest, 2015. – С.10-14
2. Юр'єва Г. В. Компетентнісний підхід у навчанні / Г. В. Юр'єва // Географія. – 2018. - № 19-20 (359-360). – С. 14-17
3. Цікава географія після уроків / В. М. Андрєєва. – Харків: Видавнича група «Основа», 2007. – 160 с.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.